

Enskild motion

Motion till riksdagen 2015/16:2131

av Maria Abrahamsson (M)

Försöksverksamhet med tv-sända rättegångar

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av en försöksverksamhet med tv-sända rättegångar och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa det generella fotograferingsförbudet i våra domstolar och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

För mig är det självklart att en offentlig rättegång ska kunna följas av alla som vill följa den. Lika självklart är det att den personliga integriteten inte får offras på offentlighetens altare, liksom att rättssäkerheten och kvaliteten i domstolarnas dömande inte får stryka på foten.

Med detta sagt. Ett praktiskt hinder för principen om öppenhet i våra domstolar är att bara ett begränsat antal åhörare får plats i rättssalen. I mål som väcker stort allmänintresse räcker som regel åhörarplatserna inte till. I uppmärksammade fall får övriga intresserade – landsortsmedier och inte minst allmänheten – nöja sig med riksmidiernas ofta filtrerade och vinklade rapportering.

Bristen på öppenhet i våra domstolar är ett demokratiproblem genom att delar av Mediesveriges rapportering riskerar att stängas ute. Men inte nog därmed. Bristen på öppenhet går också på tvärs med Sveriges långa tradition av öppenhet och insyn i myndighetsutövningen.

Öppenheten i våra domstolar regleras i 5 kap. 1 § rättegångsbalken, som kort och gott säger att en förhandling vid domstol ska vara offentlig. Allt för att medborgarna ska kunna värdera och granska hur domstolarna använder sina maktbefogenheter, vilka ger

dem rätt att besluta om tvångsåtgärder, ytterst döma till livstids fängelse samt även på andra sätt djupt ingripa i människors liv.

Det effektivaste sättet för statsmakterna att garantera medborgarna verklig insyn i den dömande verksamheten är att tillåta tv-sända rättegångar. Frågan om en rättegång ska tv-sändas eller inte, blir med mitt förslag en uppgift för domstolarna att avgöra från fall till fall. Även med en möjlighet att tv-sända rättegångar skulle det alltså vara helt i sin ordning att medier och allmänhet precis som i dag tvingas lämna rättssalen när obduktionsprotokoll presenteras eller när det hålls integritetskänsliga förhör med brottsoffer.

För att tv-sända rättegångar ska kunna bli verklighet i svenska domstolar måste det generella fotograferingsförbudet i 5 kap. 9 § rättegångsbalken upphävas. Förbudet var ifrågasatt redan när det infördes för 70 år sedan. Motivet då var att den tidens fotoblixtar orsakade rök och knallar som kunde störa rättegången. Vidare antogs fotograferandet orsaka den åtalade onödigt lidande. Inte heller det motivet är i vår tid relevant, givet att domstolarna i varje särskilt fall ska kunna avgöra om rättegången helt, delvis eller inte alls ska tv-sändas.

Rättegångsbalkens fotograferingsförbud har redan luckrats upp genom reformen ”En modernare rättegång” (EMR). Sedan 2008 tas ljud och bild upp på band från förhandlingarna i framför allt tingsrätterna. Upptagningarna finns tillgängliga i digital form och det tog inte lång tid innan en av parterna i ett mål lade ut tingsrättens filmade förhör med sig själv på nätet. Faktum är att en mängd bild- och ljudupptagningar från rättegångsförhör med åtalade och andra sedan årtal kan beskådas på Youtube. Det är bara att googla på exempelvis ”rättegång – Jas-plan – och avrusta” för att få den saken bekräftad. Fotoförbudet i våra domstolar har i detta och många andra fall redan satts ur spel.

I höst sänder SVT en serie med namnet Domstolen. På SVT:s hemsida presenteras programserien och förutsättningarna för dess tillkomst:

I serien ”Domstolen” får tittarna följa ett antal brottmål och tvistemål från början till slut. Filmaren Fredrik Undevik har arbetat med programmet i tre år och vill ge en bild inifrån rättssalarna, trots det fotoförbud som sedan över 70 år råder där. – Vi har följt de regler och instruktioner som vi fått från respektive ordförande i respektive mål. Det kan ju tänkas att det är någon som har en annan uppfattning än vad jag har, men min uppfattning är att vi aldrig brutit mot fotoförbudet, säger Fredrik Undevik, producent för ”Domstolen”.

Hur man gått till väga har varit olika vid olika förhandlingar, säger Fredrik Undevik. Vid Stockholms tingsrätt har det gått till så här, enligt lagmannen där:

– Dels har man utnyttjat det som spelas in av rätten i form av förhörsupptagningar med video och det har skett med tillstånd av de som hörts. Och vad gäller övriga inspelningar så har man filmat de här personerna i rättssalen före rättegången och sedan har man kombinerat det med ljudinspelningar under själva rättegången, säger Stefan Strömberg, lagman Stockholms tingsrätt.

Programserien ”Domstolen” fyller en viktig funktion genom att öka folkupplysningen om hur vardagen kan se ut i en domstol. I bästa fall kan den också få unga människor intresserade av juristyrken och inte minst domarrollen. Men programmen med dess autentiska rättegångsinslag visar också på det förlegade och nästan parodiska i det nuvarande fotograferingsförbudet. För tittarna blir det uppenbart att bilderna inifrån rättssalen har ett stort informationsvärde och att vare sig parterna eller domstolen har något att invända mot de filmade inslagen.

Det är inte givet att varje tv-sänd rättegång skulle stärka förtroendet för rättsväsendet. Om domare, nämndemän, advokater och åklagare missköter sig under rättegången blir resultatet snarast det motsatta. I så fall är det naturligtvis bra att missförhållandena avslöjas. Den ökade mediala uppmärksamhet som en tv-sänd rättegång kan förväntas ge skulle alltså kunna innebära en skärpning och kvalitetshöjning hos rättsväsendets aktörer. Till fromma för rättssäkerheten, målets utredning, de rättssökande parterna och allmänhetens förtroende för domstolarnas rättskipning.

Den vanligaste invändningen mot tv-sända rättegångar är att målsägande och vittnen skulle påverkas så negativt att de lämnar en sämre berättelse och därmed försvårar utredningen i målet. Den risken finns. Men samma risk finns under alla förhållanden på grund av den anspänning som en rättegång normalt innebär för en person som under hot om vite och polishämtning blir kallad att infinna sig i domstol. I sammanhanget kan nämnas att vid utvärderingar av EMR-reformen har det visat sig vara mycket ovanligt att någon part vägrar att medverka vid förhör därför att förhöret spelas in med både ljud och bild.

Det bör understrykas att om en domstol i något fall bedömer att en tv-sändning av rättegången skulle försvåra utredningen av saken, då ska domstolen alltid kunna besluta att förhöret inte ska tv-sändas. Precis som är fallet med dagens system med filmupptagningar i underrätterna enligt EMR. Likaså ska möjligheten att hålla förhandlingar bakom stängda dörrar finnas kvar precis som i dag även om fotoförbudet mjukas upp.

Ett annat skäl som brukar åberopas mot tv-sända rättegångar är risken att kränkande eller brottsliga uttalanden offentliggörs via tv-mediet. Inte heller det argumentet väger särskilt tungt. Skulle domstolen bedöma att det finns en sådan risk finns redan tekniska

möjligheter att tv-sända med tidsfördröjning så att de förgripliga uttalandena kan blockeras. Problematiken är dessutom inte ny. Vid radiosända inslag från rättegångar finns redan i dag samma risk, vilket inte har medfört några större hanteringssvårigheter före vare sig Sveriges Radio, domstolar eller parter.

Den som ändå tvivlar på värdet av att åtminstone försöksvis avskaffa fotoförbudet och tillåta tv-sända rättegångar bör beakta att denna variant av insyn och offentlighet fungerar utmärkt på andra håll i världen. Till och med i vårt nära grannskap uppfattas tv-sändningar av rättegångar som ett naturligt inslag i ett demokratiskt samhälle. Exempelvis kan inspiration hämtas bland annat från Oslo tingsrätts tv-sändning av Breivikrättegången och från Krigsförbrytartribunalen i Haags tv-sända förhandlingar mot misstänkta krigsförbrytare. Även i grannländerna Finland och Danmark finns möjlighet att tv-sända rättegångar.

I Stockholms tingsrätt pågår just nu (september 2015) en folkmordsrättegång mot en man som är åtalad för att ha lett folkhopar som klubbade, högg och sköt ihjäl tusentals män, kvinnor och barn i Rwanda 1994. Men till skillnad från vad som gäller vid krigsförbrytartribunalen och i många andra länder har människor runt om i världen ingen möjlighet att följa rättegången på tv. Detta är djupt beklagligt och riskerar att kasta en mörk skugga över Sverige som ett öppet, demokratiskt och rättssäkert land.

En utredning bör därför få i uppdrag att föreslå lagändringar i linje med vad som anförs i motionen.

Maria Abrahamsson (M)